

ZA SVE JE KRIV FEMINIZAM

Suzan FALUDI

Kakva je sreća biti žena u Americi krajem 20. veka! To bar stalno čujemo. Političari nas uveravaju da su barikade pale. Žene su „uspele“, kliče Avenija Medison. Časopis *Time* obznanjuje kako je borba žena „umnogome dobijena“. Žene sada imaju mogućnost da se upišu na bilo koji fakultet, da se zaposle u bilo kojoj pravnoj firmi, da podignu kredit u bilo kojoj banci. Žene sada imaju toliko mogućnosti, kažu vođe korporacija, da nam politika jednakih prava zaista nije ni potrebna. Žene su danas tako ravnopravne, smatraju zakonodavci, da nam više nije potreban ni Amandman o jednakim pravima. Žene imaju „toliko“, tvrdi bivši predsednik Ronald Regan, da Bela kuća više ne mora da ih postavlja na više položaje. Čak i reklame za *American Express* kartice slave slobodu žena da ih koriste. Konačno, žene su dobile punopravno državljanstvo.

Pa ipak...

Iza te proslave pobeđe američkih žena, iza radosnih i neprekidno ponavljanih vesti o uspehu borbe za ženska prava, vidljiva je još jedna poruka.

Sada ste možda jednake i slobodne, poručuje se ženama, ali nikada niste bile očajnije.

Ta objava očaja postavlja se svuda – na trafikama, na televiziji, u filmovima, na reklamama, u lekarskim ordinacijama i u akademskim časopisima. Žene koje slede svoju karijeru pate od „iscrpljenosti“ (*burnout*) i sve su podložnije „epidemiji neplodnosti“. Žene bez partnera pate od „nestašice muškaraca“. *The New York Times* izveštava: žene koje nemaju decu su „depresivne i pometene“, a njihov se broj stalno uvećava. *Newsweek* kaže da su neudate žene „histerične“ i da ih lomi „duboka kriza samopouzdanja“. Priručnici o zdravlju informišu: žene na uticajnim položajima su kao nikada pre na udaru izliva „poremećaja izazvanih stresom“, gubitka kose, slabih nerava, alkoholizma, čak i srčanih udara. Knjige iz oblasti psihologije savetuju: usamljenost nezavisnih žena predstavlja „glavni problem mentalnog zdravlja današnjice“. Čak i Beti Fridan (Betty Friedan), jedna od prvih feministkinja, širi ove glasine: ona upozorava da žene sada pate od nove krize identiteta i od „novih ‘problema koji nemaju ime’“.

Kako je moguće da su Amerikanke u tolikoj nevolji baš sada kada bi trebalo da su blagoslovene? Ako status žena nikada nije bio viši, zašto je njihovo emocionalno stanje palo na tako niske grane? Ako su žene dobile ono što su tražile, u čemu bi sada mogao da bude problem?

Na ovu zagonetku se tokom prethodne decenije gotovo uvek mogao čuti samo jedan jedini odgovor: mora biti da je sva ta ravnopravnost uzrok sve te patnje. Žene su nesrećne upravo *zbog toga* što su slobodne. Žene je porobilo njihovo sopstveno oslobađanje. Prihvatile su zlatan prsten nezavisnosti, izgubivši time jedini prsten koji je zbilja vredan. Stekle su kontrolu nad svojom plodnošću, samo da bi je uništile. Ispunile su svoje profesionalne snove – i propustile najveću žensku avanturu. Ženski pokret, tako nam se uvek iznova govori, pokazao se kao najgori ženski neprijatelj.

„Raspodeljujući plen, pokret za oslobađanje žena dao je mojoj generaciji visoke prihode, ženske cigarete, opciju samostalnog roditeljstva, centre za žrtve silovanja, dozvoljeni minus po tekućem računu, slobodnu ljubav i

ginekološkinje“, piše za *National Review* Mona Čeren (Mona Charen), mlada studentkinja prava, u članku pod nazivom „Feministička greška“. „Zauzvrat, oteto nam je ono na čemu počiva sreća većine žena – muškarci.“ *National Review* je konzervativan list, ali se slične optužbe na račun ženskog pokreta ne ograničavaju jedino na njegove stranice. „Naša generacija je ljudska žrtva“ ženskom pokretu, tvrdi kolumnistkinja *Los Angeles Times*-a, Elizabet Meren (Elizabeth Mehren), u naslovnoj priči časopisa *Time*. Feminizam je nasamario žene *baby-boom* generacije poput nje: „Verovale smo u retoriku.“ Spisateljica Kaj Ebeling (Kay Ebeling) u časopisu *Newsweek* proglašava feminizam „velikim eksperimentom koji je propao“, i tvrdi da su „žene njene generacije, koje su ga sprovodile u delo, njegove najveće žrtve.“ To govore i ženski magazini: *Harper's Bazaar* optužuje ženski pokret da nam je „izmakao tlo pod nogama, umesto da ga osvoji.“

Izdanja koja pokrivaju širok raspon od *New York Times*-a, preko *Vanity Fair*-a do *Nation*-a su tokom protekle decenije preplavljena bujicom optužbi na račun ženskog pokreta, što pokazuju naslovi: KADA JE FEMINIZAM OMANUO ili UŽASNA ISTINA O ŽENSKOM POKRETU. Prema njima je kampanja za žensku ravnopravnost odgovorna za gotovo svaki jad koji je spopao žene, od depresije, preko malih ušteđevina na računima, samoubistava u adolescentskom dobu i poremećaja u ishrani, do lošeg tena. Televizijska emisija *Today* pokazala je da liberacionistički pokret treba kriviti za pojavu beskućnica. Gostujući kolumnista *Baltimore Sun*-a čak iznosi tvrdnju da su feministkinje dovele do porasta psiho-horora. Učinivši nasilje koje se sprovodi tokom abortusa prihvatljivijim, smatra on, aktivistkinje za ženska prava su opravdale prikazivanje realističnih scena ubistava na platnu.

I drugi kanali popularne kulture će u isto vreme praviti slične veze: u holivudskim filmovima, među kojima je najpoznatiji *Fatalna privlačnost* (*Fatal Attraction*), emancipovane žene, vlasnice svojih stanova, šunjaju se među njihovim golim zidovima divljeg pogleda, plaćajući svoju slobodu praznom posteljom, postajući jalove materice. „Noćima ne mogu da spavam od toga koliko snažno otkucava moj biološki sat“, uzvikuje Sali Fild (Sally Field) u filmu *Predaja* (*Surrender*), koji predočava jedan vrlo uobičajen filmski preobražaj osamdesetih godina, gde glumica koja je nekada igrala junakinje koje se bore za posao, sada

puzi za mladoženjom. U televizijskim emisijama koje se prikazuju u udarnom terminu, od *Tridaset i nešto* (*Thirtysomething*) do *Porodičnog čoveka* (*Family Man*), neudate žene, žene posvećene karijeri i feministkinje se ponižavaju, pretvaraju u harpije, ili doživljavaju nervni slom; one mudre među njima se odriču svoje nezavisnosti u poslednjoj epizodi. U popularnim romanima, od *Znaka osamdesetih* (*A Sign of the Eighties*) Gejl Perent (Gail Parent) do *Misery* Stivena Kinga (Stephen King), neudate žene se srozavaju na nivo matorih usedelica koje plaču i nariču, ili se pretvaraju u ženske demone koji bljuju vatru; odričući se svih težnji sem braka, one preklinju strance za venčani prsten ili se obrušavaju maljem na nevoljne neženje. „Upropastile smo se čekanjem“, tipično pokajničkim tonom jeca karijeristkinja u knjizi *Jedine žene* (*Singular Women*) Frede Brajt (Freda Bright); ona i njena sestra, koje su ostvarile uspešne karijere, „osuđene su da zauvek budu bez dece“. Čak se i izuzetno nezavisna junakinja Erike Džong (Erica Jong), koja je nekada letela visoko krajem decenije, doslovno ruši pošto će Džong pretvoriti drsku Isidoru Ving, junakinju *Straha od letenja* (*Fear of Flying*) i simbol ženske seksualne emancipacije sedamdesetih, u ogorčenu karijeristkinju na oporavku od sindroma „uzajamne zavisnosti“ u knjizi *Tuga svake žene* (*Any Women's Blues*) – knjizi koja namerava, kako naratorka bez zadržke kaže, „da pokaže kakav je ćorsokak postala ta takozvana seksualna revolucija, i koliko su te takozvane slobodne žene bile očajne tokom poslednjih nekoliko godina naše dekadentne epohe.“

Priručnici iz popularne psihologije razbacuju se istom dijagnozom za savremene ženske nevolje. „Obećavši da će snažnije doživljavati sopstveni identitet, feminizam joj nije dao ništa osim krize identiteta,“ poručuje bestseler priručnik *Biti žena* (*Being a Woman*). Autori klasika samopomoći našega doba *Pametne žene/nepromišljeni izbori* (*Wise Women/Foolish Choices*) tvrde da je ženska nevolja „nesrećna posledica feminizma“, pošto je „on stvorio mit među ženama da se vrhunac samoostvarenja može dostići samo kroz autonomiju, nezavisnost i karijeru.“

Tokom Reganove i Bušove ere, zvaničnike nije trebalo posebno podsticati da usvoje ovu tezu. Reganova portparolka Fejt Vitlsi (Faith Whittlesey) proglašava feminizam „ludačkom košuljom“ za žene, u jedinom političkom izjašnjanju Bele kuće o statusu američke ženske populacije – nazvanom

„Radikalni feminizam se povlači.“ Policajci i sudije, takođe, osuđujuće su upirali prstom u feminizam, tvrdeći da mogu dijagramski da predstave putanju koja od rasta ženske nezavisnosti vodi rastu ženske patologije. Kako je kalifornijski šerif objasnio medijima: „Žene danas uživaju mnogo više slobode i, shodno tome, upuštaju se u daleko veći broj zločina.“ Komisija državnog tužilaštva za pitanja pornografije je čak izložila kako je profesionalni napredak žena možda odgovoran za porast broja silovanja. Sa porastom broja žena na koledžima i na radnim mestima, kako objašnjavaju članovi komisije u svom izveštaju, naprosto je sve više prilika da žene budu silovane.

Neki predstavnici akademije takođe su pristali na konsenzus – i to upravo „eksperti“ koji su uživali najveću popularnost u krugu medija. U nacionalnim vestima i govornim šou-programima, obavestavali su milione žena da ih je feminizam osudio na „niži oblik života“. Pravni teoretičari su najoštrije upozoravali na „zamku ravnopravnosti“. Sociolozi su tvrdili da su „feminizmom inspirisane“ zakonodavne reforme lišile žene posebnih oblika „zaštite.“ Ekonomisti smatraju da su dobro plaćene američke žene dovele do toga da „američka porodica postane sve nestabilnija“. A demografi su, uz fanfare, legitimisali preovlađujuće shvatanje posredstvom tobože neutralnih podataka o odnosima polova i trendovima fertiliteteta; oni tvrde da raspolažu brojevima koji mogu da dokažu da se jednakost ne meša s brakom i majčinstvom.

Na kraju, neke „oslobođene“ žene se i same pridružuju jadikovkama. U svojim „isповestima“, radovima koji bez izuzetka dobijaju srčanu podršku izdavačke industrije, „oporavljene Superžene“ govore o svemu. U knjizi *Cena ljubavi: žene i novi strah od intimnosti* (*The Cost of Loving: Women and the New Fear of Intimacy*), Megan Maršal (Megan Marshall), spisateljica sa harvardskim pedigreom, izjavljuje da je feministički „mit o nezavisnosti“ njenu generaciju pretvorio u nevoljene i nesrećne karijeristkinje, „dehumanizovane“ svojim karijerama i „nesigurne u svoj rodni identitet“. Ostali dnevnicari „poludelih“ Superžena optužuju „hard-core feminističko gledište“, kako se na jednom mestu kaže, da je osudio obrazovane, uspešne funkcionerke na samačke noći uz smrznute večere i alkoholizam u potaji. Trijumf ravnopravnosti, tvrde one, ženama je doneo samo koprivnjaču, stomačne grčeve, očne tikove, pa čak i stanje kome.

Ali o kakvoj „ravnopravnosti“ svi ti autoriteti govore?

Ako su američke žene u toj meri ravnopravne sa muškarcima, zbog čega čak dve trećine punoletnog siromašnog stanovništva čine žene? Zašto gotovo 75 procenata žena koje rade puno radno vreme zarađuje manje od 20.000 dolara godišnje, što je dvostruko manje od prosečne godišnje plate muškaraca? Zbog čega je i dalje daleko verovatnije da će one, pre no muškarci, živeti u siromašnim domaćinstvima i da neće imati pokriveno zdravstveno osiguranje, i zašto je i dalje dvostruko verovatnije da žene neće imati penziju? Zašto prosečna plata zaposlenih žena i dalje toliko zaostaje za muškom, kao što je to bilo pre 20 godina? Zašto žena s prosečnim uspehom na koledžu danas zarađuje manje nego muškarac koji je završio samo srednju školu (kao što je to bilo i pedesetih godina) – i zašto žena s prosečnim uspehom u srednjoj školi zarađuje manje od muškarca koji je odustao od srednje škole? Zbog čega se Amerikanke, zapravo, suočavaju s jednim od najgorih rodno zasnovanih raskoraka u primanjima u razvijenom delu sveta?

Ako su žene „uspele“, zašto je onda gotovo 80 procenata zaposlenih žena još uvek zaglavljeno na tradicionalno „ženskim“ poslovima – sekretarica, administrativnih „pomoćnih“ radnica i prodavačica? I, suprotno tome, zašto broj žena iznosi manje od 8 procenata na nivou svih federalnih i državnih sudija, zašto ih je manje od 6 procenata među svim pravnim partnerima i manje od pola procenta u vrhu menadžera korporacija? Zašto postoje samo tri državne guvernerke, samo dve američke senatorke, i samo dve generalne direktorke koje su se našle na listi najbogatijih *Fortune 500*? Zašto je samo 19 žena od 4.000 korporacijskih referenata i direktora – i zašto više od polovine odbora kompanija s liste *Fortune* još uvek nemaju nijednu članicu?

Ako žene „imaju sve“, zašto onda nemaju najosnovnije uslove da bi došle do ravnopravnih pozicija na radnom mestu? Za razliku od gotovo svih drugih industrijalizovanih nacija, vlada SAD i dalje nema programe plaćenog odsustva i dečjeg dodatka – a 99 procenata privatnih poslodavaca u Americi ne nudi opciju staranja o detetu. Iako lideri u sferi biznisa tvrde da su svesni polne diskriminacije i da je oštro osuđuju, korporativna Amerika tek treba da uloži ozbiljan trud da je iskoreni. U nacionalnoj anketi koja je 1990.

godine sprovedena među generalnim direktorima kompanija s liste *Fortune 1000*, više od 80 procenata priznaje da diskriminacija predstavlja prepreku za napredak radnica – no, uprkos tome, manje od jednog procenta smatra da je otklanjanje polne diskriminacije cilj kojem njihove kadrovske službe treba da teže. U stvari, kada su kompanijski službenici zaduženi za oblast ljudskih resursa bili upitani da ocene prioritete svojih odseka, napredak žena se našao na poslednjem mestu.

Ako su žene tako „slobodne“, zašto je njihova reproduktivna sloboda danas ugroženija nego deceniju ranije? Zbog čega žene koje žele da odlože rađanje danas imaju manje opcija nego pre deset godina? Dostupnost različitih vrsta kontracepcije je sve manja, istraživanje novih metoda kontrole rađanja se gotovo sasvim zaustavilo, doneseni su novi zakoni kojima se abortusu nameću ograničenja – što se čak odnosi i na informacije o abortusu za mlade i siromašne žene, a Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država nije pokazao revnost u odbrani ovog prava koje je zagarantovao 1973. godine.

Ženska borba za ravnopravno obrazovanje, takođe, nije završena; kako pokazuje studija iz 1989. godine, tri četvrtine svih srednjih škola još uvek krši federalni zakon koji zabranjuje polnu diskriminaciju u obrazovanju. Studentkinje osnovnih studija na koledžima dobijaju sedamdeseti deo stipendija koje primaju mladići na istim studijama i praksama – a za ženske sportove odvađa se neznatna svotica novca u poređenju s muškim sportovima. Pregled državnih zakona o jednakom obrazovanju s kraja osamdesetih godina pokazuje da je samo 13 država usvojilo minimalne mere određene članom IX Federalnog zakona¹ – a samo je sedam država imalo antidiskriminatorne uredbe koje pokrivaju sve nivoe obrazovanja.

Žene ne uživaju ravnopravnost ni u sopstvenim domovima, gde je na njihovim plećima i dalje 70 procenata kućnih poslova – a jedina bitna

1. Title IX, Education Amendments of 1972. „Odsek 1681. **Pol. (a) Zabrana diskriminacije...** Nijedna osoba u Sjedinjenim Američkim Državama na osnovu pola neće biti isključena iz učešća, uskraćena za prednosti, ili podložna diskriminaciji u bilo kom obrazovnom programu ili aktivnosti koja prima federalnu finansijsku pomoć.“ (Prim. red.)

promena u poslednjih 15 godina odnosi se na to da danas muškarci srednje klase „misle“ da više rade po kući. (Međutim, nacionalna anketa pokazuje da je broj žena koje tvrde da njihovi muževi ravnopravno učestvuju u staranju o deci 1987. godine opao na 31 procenat u poređenju s 40 procenata ustanovljenih tri godine ranije.) Potom, u trideset država je u načelu i dalje legalno silovanje u braku; samo deset država imaju zakone koji propisuju hapšenje zbog nasilja u porodici – iako su krajem osamdesetih batine bile glavni uzrok ženskih povreda. Žene koje nemaju drugu opciju sem da pobegnu, uviđaju da ni to nije alternativa. Federalni novčani fond za ženske sigurne kuće je povučen, te trećina od milion zlostavljanih žena kojima je svake godine neophodno hitno sklonište, ne mogu da ga nađu. Muški udarci su daleko više doprineli porastu žena koje zbog siromaštva obijaju pločnike, nego loši uticaji feminizma. Tokom osamdesetih godina gotovo polovina beskućnica (segment među beskućnicima koji je u najvećem usponu) otpada na žene koje su pobile od zlostavljanja u porodici.

Možda se i priča da su žene „oslobođene“, ali izgleda da same žene ne misle tako. Nacionalna istraživanja neprestano pokazuju da najveći broj žena tvrdi da su i dalje daleko od jednakosti. Gotovo 70 procenata žena koje je 1989. godine anketirao *New York Times*, izjavile su da pokret za ženska prava tek počinje. Većina žena u istraživanju javnog mnjenja koje je 1990. godine sprovela *Virginia Slims*, slaže se sa stavom da su se uslovi za ženski pol u američkom društvu poboljšali „malo, ne mnogo“. Anketa za anketom tokom ove decenije pokazuje da žene u velikom broju tvrde da su im potrebne jednake plate i jednake mogućnosti pri zaposlenju, da im treba Amandman o jednakim pravima, da im je potrebno pravo na abortus bez uplitanja vlasti, da im treba federalni zakon koji bi garantovao porodiljsko odsustvo, i pristojne službe za brigu o deci. Nemaju ništa od toga. Dakle, kako smo mi to „pobedile“ u ratu za ženska prava?

U odnosu na predstavljene okolnosti, ona toliko forsirana tvrdnja da je feminizam odgovoran za svu bedu žena postaje apsurdna – i nebitna. Kao što ćemo videti u narednim poglavljima, svi problemi koji su se dovodili u vezu s feminizmom su puki mitovi. Od „netašice muškaraca“ do „epidemije neplodnosti“, od „ženske iscrpljenosti“ do „toksičnih obdaništa“, sve te takozvane ženske krize nisu proizišle iz stvarnih okolnosti života žena, već pre

iz zatvorenog sistema kojem su i početak i kraj u medijima, popularnoj kulturi i advertajzingu – beskrajne povratne sprege koja perpetuira i preuveličava sopstvene pogrešne predstave o ženama.

Same žene ne izdvajaju ženski pokret kao izvor sopstvene bede. Naprotiv, u nacionalnim istraživanjima čak 75–90 procenata žena smatra da je feministička kampanja doprinela poboljšanju njihovih života, a sličan procenat je mišljenja da ženski pokret treba da nastavi da insistira na promenama. Manje od 8 procenata žena misli da je ženski pokret otežao njihove životne prilike.

Šta zapravo muči američku žensku populaciju? Da su svi oni koji su se upuštali u promišljanje Ženskog pitanja zaista želeli to da znaju, mogli su da pitaju subjekte o kojima razmišljaju. U istraživanjima javnog mnjenja, žene stalno ističu da ih najviše brine neravnopravnost na poslu i kod kuće. Žene se ispitivačima uvek iznova žale na nedostatak povoljnih ekonomskih, a ne bračnih prilika; one se bune protiv toga što zaposleni muškarci ne provode vreme u dečijoj sobi i kuhinji, a ne zato što to čine zaposlene žene. Analitičari istraživanja koje je sprovedla organizacija *Roper* ukazuju na to da je muško protivljenje ravnopravnosti „glavni uzrok ozlojeđenosti i stresa“ i nešto što „najviše razdražuje većinu žena danas“. Ono što po ženama manjka jeste pravda za ženski rod, a ne burme i kolevke. Kada je *New York Times* 1989. godine ispitivao žene o tome koji su „najznačajniji problemi s kojima se žene danas suočavaju“, diskriminacija na poslu je bila ubedljivi pobednik; nijedna od kriza koju mediji i popularna kultura tako marljivo promovisu nije ni dospela na listu. U istraživanju *Virginia Slims* sprovedenom 1990. godine, žene je najviše uznemiravao nedostatak novca, na šta se odmah nadovezivalo odbijanje njihovih muškaraca da im pomognu u staranju o deci i kućnim poslovima. Nasuprot tome, kada im je postavljeno pitanje na kom im je mestu potraga za mužem, ili želja da zadrže „manje stresan“ posao, ili da ostanu kod kuće, žene su ih postavile na dno.

Kako se protekla decenija primicala kraju, nezadovoljstvo žena sopstvenim neravnopravnim položajem samo je naraslo. Procenat žena koje se bune protiv diskriminacije u poslu, politici i privatnom životu naglo je rastao, kako pokazuju istraživanja na nacionalnom nivou. Broj žena koje se žale na

neravnopravne mogućnosti zapošljavanja skočio je za 10 procenata u odnosu na sedamdesete godine, a broj žena koje se žale na neravnopravna ograničenja za napredak u karijeri je još i viši. Pred kraj decenije, čak 80–95 procenata žena ističe da su žrtve diskriminacije na poslu i da imaju nejednake plate. Broj tužbi za polnu diskriminaciju podnetih Komisiji za jednake mogućnosti zaposlenja, uvećava se u Reganovo doba za gotovo 25 procenata, a broj tužbi zbog načelnog zlostavljanja zaposlenih žena je udvostručen. Kod kuće, mnogo veći procenat žena žalio se ispitivačima na loš tretman muškaraca, nejednake odnose i napore muškaraca da, kako iznosi anketa *Virginia Slims*, „sputaju žene.“ Prema istraživanju organizacije *Roper*, udeo žena koje smatraju da su muškarci „u suštini fini, nežni i brižni“ opao je s gotovo 70 procenata, koliko ih se s tim iskazom složilo 1970. godine, na 50 procenata 1990. godine. Žene su se osećale ugroženijima i izvan doma: prema istraživanju *Virginia Slims* iz 1990. godine, 72 procenta žena izjavljuje da se „danas više osećaju uplašeno i neprijatno na ulicama“, nego što su se osećale nekoliko godina ranije. Da ne bi ispalo da je reč o generalnom porastu kriminalnih aktivnosti, treba istaći da je samo 49 procenata muškaraca osećalo isto.

Iako nema sumnje da je ženski pokret kod žena razvio svest o sopstvenoj neravnopravnosti, sve glasnjiji hor glasova žena koje protestuju ne bi trebalo odbaciti pod izgovorom da je reč o „preosetljivosti“ koju je pobudio feminizam. Kontrolna tela koja prate ubrzani pad ženskog statusa rade prekovremeno još od ranih osamdesetih. Vladina i privatna istraživanja pokazuju da je ionako velika zastupljenost žena u zanimanjima najnižeg ranga u porastu, da se njihov proboj u bolje plaćene trgovačke i zanatske poslove zaustavlja, a da ono što je postignuto nazaduje; njihovo neznatno prisustvo u višim menadžerskim službama stagnira ili opada, a plate im se smanjuju u istim onim zanimanjima gde su postigle najveći „napredak.“ Status žena koje imaju najniža primanja najviše je posrnuo; smanjenje vladinog budžeta je samo u toku prve četiri godine Reganove administracije gurnulo ispod granice siromaštva gotovo dva miliona porodica na čijem su čelu žene i skoro 5 miliona žena. A na meti vladinog programa štednje našao se samo jedan pol: jedna trećina novca u tom Reganovom projektu štednje, primera radi, oduzeta je iz programa koji najviše služe ženama – što je još čudnije uzme li se u obzir činjenica da svi ti programi zajedno predstavljaju samo 10 procenata federalnog budžeta.

Pozivi za uzbunu ne čuju se jedino među radnicama. Uzmimo kao primer nacionalnu politiku: tokom osamdesetih godina opada ionako mali broj žena u izbornim jedinicama i na političkim pozicijama. U privatnom životu, prosečna suma koju je razvedeni muškarac izdvajao za izdržavanje deteta opala je za oko 25 procenata od sredine sedamdesetih do sredine osamdesetih godina (na pukih 140 dolara mesečno). Broj žena koje su potražile sklonište u sigurnim kućama uvećao se za više od 100 procenata u periodu između 1983. i 1987. godine. Vladini podaci, takođe, pokazuju ogroman porast seksualnog nasilja nad ženama. Prijavljeni slučajevi silovanja gotovo su se udvostručili u odnosu na rane sedamdesete, a taj je skok skoro dva puta veći u odnosu na druge nasilne zločine i čak četiri puta veći u odnosu na ukupan broj kriminalnih radnji u Sjedinjenim Američkim Državama. Dok je stopa ubistava opala, broj zločina „iz strasti“ uvećao se za 160 procenata u periodu između 1976. i 1984. godine. No, ta ubistva nisu naprosto neka nasumična, bezlična nuspojava nasilnog društva; bar trećinu od ukupnog broja žena ubili su njihovi muževi ili momci, a većina njih je ubijena odmah po deklarisanju svoje nezavisnosti na najintimniji način – popunjavanjem zahteva za razvod braka i odlaskom od kuće.

Pred kraj ove decenije žene počinju da govore ispitivačima da se plaše da je društveni status njihovog pola ponovo počeo da klizi. Smatraju da se suočavaju s „erozijom poštovanja“, kako 1990. godine istraživanje *Virginia Slims* definiše to osećanje. Posle niza godina tokom kojih je rastao procenat žena koje su smatrale da se njihov status popravio u odnosu na prethodnu deceniju, taj se broj, kako izveštava organizacija *Roper*, smanjio za 5 procenata u drugoj polovini osamdesetih godina. To se najsnažnije osetilo među tridesetogodišnjakinjama – što je starosna grupa koja je najviše na meti medija i reklama – gde je broj zadovoljnih žena opao za 10 procenata između 1985. i 1990. godine.

Neke žene su počele da sklapaju sliku. U istraživanju *New York Times*-a iz 1989. godine, više od polovine crnih i jedna četvrtina belih žena pretočile su je i u reči. Rekle su istraživačima kako veruju da muškarci sada pokušavaju da poreknu uspehe koje su žene postigle u poslednjih dvadeset godina. „Želim više autonomije,“ izjavila je jedna tridesetsedmogodišnja medicinska sestra. A njen otuđeni muž „želi to da joj oduzme.“

Istina je da smo tokom prošle decenije svedočili snažnom protivnapadu na ženska prava, *backlash*-u, pokušaju da se opovrgne pregršt malih i teškom mukom izvojevanih pobeda koje je feministički pokret uspeo da osvoji za žene. Ovaj protivnapad je veoma podmukao: kao u pop-kulturnoj varijanti Velike laži, drsko izvrće istinu i izjavljuje da su upravo ti koraci koji su uzdigli položaj žena zapravo doveli do njihovog pada.

Backlash je u isto vreme sofisticiran i banalan, prividno „progresivan“ i s ponosom nazadan. On se istovremeno koristi „novim“ nalazima zasnovanim na „naučnim istraživanjama“ i jeftinim moralizmom prošlosti; u medijske parole pretvara kako brbljive izjave pop-psihologa, tako i raspomamljenu retoriku propovednika Nove desnice. *Backlash* uspeva da ukalupi u svoj jezik gotovo sve što se tiče pitanja ženskih prava. Baš kao što je reganizam pomerio politički diskurs daleko udesno, demonizujući liberalizam, tako *backlash* uspeva da ubedi javnost u to da je žensko „oslobađanje“ najveća nesreća savremene Amerike – izvor beskrajne liste ličnih, društvenih i ekonomskih problema.

Žene tokom poslednje decenije nisu postale nesrećne zbog svoje „ravnopravnosti“ – budući da je i dalje nemaju – nego usled sve većeg pritiska da se zaustave u svom insistiranju na toj ravnopravnosti, ili da se čak vrate unazad. „Nestašica muškaraca“ i „epidemija neplodnosti“ nisu cena oslobađanja; njih zapravo uopšte ni nema. No, te himere su alatke *backlash*-a na nivou čitavog društva. One su deo nemilosrdnog procesa sasecanja – što se najvećim delom svodi na izravnu propagandu – koji služi tome da uzburka uznemirenost žena i da se slomi njihova politička volja. Predstavljanje feminizma kao neprijatelja žena samo ide u korist ciljevima *backlash*-a u borbi protiv ravnopravnosti žena, pošto se na taj način odvraća pažnja od glavne uloge *backlash*-a, a same žene se regrutuju za napad na sopstvene ciljeve.

Neki društveni analitičari mogli bi se zapitati da li su sadašnji pritisci na žene doveli do *backlash*-a, ili je reč o pukom nastavku dugovečnog otpora američkog društva prema ženskim pravima. Neprijateljstvo prema ženskoj nezavisnosti je, jamačno, uvek bilo uz nas. No, ako su strah i gnušanje prema feminizmu neka vrsta neprekidnog virusnog oboljenja naše kulture, ta bolest

nije uvek akutna; njeni se simptomi s vremena na vreme izgube, da bi se potom ponovo javili. I upravo bi se te epizode ponovnog izbijanja, kakva je ova s kojom se sad suočavamo, precizno mogle nazvati „*backlash*-om“ na ženski napredak. Ako budemo pratili te epizode u američkoj istoriji (što ćemo učiniti u sledećem poglavlju), videćemo da do tih rasplamsavanja retko dolazi nasumično; njih je uvek izazvala percepcija – tačna ili ne – da žene prave krupne korake. Ta izbijanja su *backlashes* zato što se uvek pojavljuju kao odgovor na „progres“ žena, i njih ne izaziva samo temeljna mizoginija već naročit napor savremenih žena da poboljšaju svoj status, napor koji muškarci – posebno oni koji se bore sa stvarnim izazovima po svoje ekonomsko i društveno blagostanje na drugim frontovima – uvek iznova tumače kao sopstvenu *mušku* propast.

Poslednja runda *backlash*-a ponovo se uočava krajem sedamdesetih godina na rubovima, među evangeličkom desnicom. Početkom osamdesetih, ta fundamentalistička ideologija je našla put do Bele kuće. Sredinom osamdesetih, kada je otpor ženskim pravima postao politički i društveno prihvatljiv, ova se ideologija premešta u sferu popularne kulture. I svaki put se to poklapalo sa znacima koji su ukazivali da su žene na ivici proboja.

Upravo kada je delovalo da je ženska borba za jednaka prava najbliže svom cilju, *backlash* ju je zaustavio. Baš kad se 1980. godine pojavio „jaz među polovima“ u glasačkim kabinama, i kada su žene u politici počele da govore o tome kako ga kapitalizovati, Republikanska stranka je uzdigla Ronalda Regana, te su obe političke partije počele da istiskuju pitanje ženskih prava iz svojih platformi. Baš kada je podrška feminizmu u Amandmanu o jednakim pravima dostigla vrhunac 1981. godine, Amandman ne biva izglasan naredne godine. U trenutku kada su žene počele da se mobilišu protiv fizičkog i seksualnog zlostavljanja, federalna vlast je povukla fondove za programe za žene žrtve nasilja, i zatvorila Kancelariju za nasilje u porodici – samo dve godine posle njenog otvaranja 1979. godine. Baš onda kada je rekordni broj mlađih žena sredinom osamdesetih podržavao feminističke ciljeve i kada se velika većina žena nazivala feministkinjama, mediji su objavili dolazak mlađe „postfeminističke generacije“ koja je navodno ružila ženski pokret. Baš onda kada je procenat žena koje podržavaju pravo na abortus dostigao svoj vrhunac, Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država rešio je da ga još jednom razmotri.

Drugim rečima, do antifeminističkog *backlash*-a nije došlo zato što su žene dostigle punu ravnopravnost, već zato što su se mogućnosti za njeno ostvarenje uvećale. Reč je o predostrožnom napadu koji zaustavlja žene mnogo pre no što stignu do cilja. „*Backlash* može biti indikator da su žene ostvarile nekakav učinak,“ kako piše feministička psihološkinja Džin Bejker Miler (Jean Baker Miller), „ali se *backlashes* odigravaju kad učinjeno i dalje nije dovoljno da bi promene mogle da pomognu mnogima... Gotovo bi se moglo reći da predvodnici *backlash*-a prete strahom od promena pre nego što se odigraju velike promene.“ Tokom poslednje decenije, neke žene su učinile značajne napretke pre udara *backlash*-a, ali su milioni onih drugih ostali po strani, nasukani. Neke žene danas imaju pravo na abortus – ali ga, uprkos tome, nema 44 miliona žena, od onih siromašnih do onih koje rade za vojsku – čija zdravstvena zaštita zavisi od federalne vlade. Neke žene sada mogu da ostvare visoko plaćene profesionalne karijere – ali se to ne odnosi na više od 19 miliona njih koje su i dalje za pisačom mašinom ili kasom. (Suprotno popularnom mitu o ženama *baby-boom* generacije koje bi trebalo da „imaju sve“, najveći procenat ovih žena ostaju daktilografkinje i prodavačice.)

Kako je dobijao na snazi, *backlash* sve više odvaja manjinu od većine – a nekolicina žena koje su uspele da napreduju, nastoje da dokažu da njih napredak uopšte ni ne zanima, što je samo vid taktike društvenog preživljavanja. Neke od njih paradiraju svojim dezerterstvom iz ženskog pokreta, dok se pripadnice radničke klase drže rasparčanih ostataka feminističke stvari. Dok mali broj bogatih i slavni žena kojima se ustupa prostor u medijima, hvalisavo govore o tome kako „sam pronašla svoje mesto kao gospođa Endija Mila“ i kako idu kući da „mese hleb“, mnoge žene iz radničke klase apeluju na svoja ekonomska prava – pristupajući sindikatima u rekordnom broju, samostalno štrajkujući za ravnopravne plate i formirajući sopstvene grupe za borbu za prava radničkih žena. I dok je 1986. godine, prema *Gallup*-ovim istraživanjima, čak 41 procenat žena s višim primanjima tvrdilo da nisu feministkinje, samo je 26 procenta žena s malim primanjima za sebe tvrdilo isto.

Koraci koje su žene napravile i njihova povlačenja uglavnom se opisuju vojnim metaforama: kao osvojene ili izgubljene bitke, zadobijene ili predate teritorije i jedinice. Metafora borbe ima svoje mesto u ovom kontekstu i,

očigledno, ista vrsta ratničkog opisa i rečnika ovde već izbija na površinu. No, predstavljajući sukob kao susret dva bataljona postrojena s obe strane linije napada, mi ispuštamo iz vida isprepletanost i uzajamnost „rata“ između žena i muške kulture u kojoj obitavaju. Ispuštamo iz vida reaktivnu prirodu *backlasha* koji, po definiciji, može postojati samo kao odgovor na drugu silu.

U vremenima kada dođe do oseke feminizma, žene preuzimaju reaktivnu ulogu – privatno i najčešće prikriveno se boreći da se odupru dominantnoj kulturnoj plimi. Međutim, kada sam feminizam postane plima, opozicija se tom preokretu ne prepušta: ona se ukopava u mestu, maše pesnicama, podiže zidove i brane. A njihov otpor stvara suprotne struje i prostor za podmuklu igru.

Sila i pomama *backlash*-a uzburkava se ispod površine, i oči javnosti je uglavnom ne mogu videti. Tokom prethodne decenije su s vremena na vreme izbijale na videlo. Videli smo kako Nova desnica osuđuje žensku nezavisnost, demonstrante protiv abortusa kako bacaju napalm na ženske klinike, fundamentalističke propovednike kako proklinju feministkinje kao „kurve“ i „veštice.“ Drugi znaci *backlash* gneva na neko se vreme mogu progurati u javnu svest svojom pukom brutalnošću – oštrim porastom broja silovanih žena, na primer, ili porastom pornografije koja prikazuje ekstremno nasilje nad ženama.

Suptilniji indikatori kakve nalazimo u popularnoj kulturi mogu osvojiti trenutani, i često konfuzan, prostor u medijima, da bi zatim brzo iskliznuli iz društvene svesti: na primer, izveštaj da se predstava žena u udarnim TV emisijama iznenada izopačila. Istraživanje krimi misterija koje pokazuje da se broj mučenih i osakaćenih ženskih likova misteriozno umnožava. Zbunjujuća vest da, kako kaže jedan komentator, „tako mnogo hitova sadrži reč na K (kučka) koja se odnosi na žene, da neke forme *rap* muzike naginju ka *rape* (silovanje) muzici.“ Uspon jetkih mizoginih komičara, poput Endrua Dajsa Kleja (Andrew Dice Clay) – koji žene naziva „svinjama“ i „kurvama“ i koji se šepuri u filmovima u kojima žene tuku, maltretiraju i dižu u vazduh – ili radio-spikera kao što je Raš Limbo (Rush Limbaugh), čiji je napad na „feminaci“ feministkinje od njegovog sindikalnog programa načinio najpopularniju

radijsku emisiju u celoj naciji. Ili podatak da 1987. godine organizacija *American Women in Radio & Television* nije mogla da dodeli svoju godišnju nagradu za reklamu koja pozitivno vrednuje žene: nisu mogli da nađu reklamu koja bi se kvalifikovala.

Ti fenomeni su povezani što, međutim, ne znači da su koordinisani. *Backlash* nije zavera kojom koordinira savet obaveštajaca iz neke centralne kontrolne sobe, niti su ljudi koji služe cilju uvek svesni svoje uloge; neki od njih sebe čak smatraju feministima. Najvećim delom, *backlash* radi u šiframa i iznutra, difuzno i kameleonski. To, takođe, znači da nemaju sve manifestacije *backlash*-a jednaku težinu ili značaj; neke od njih su samo prolazne pojave, generisane kulturnom mašinom koja uvek vapi za „svežim“ perspektivama. Uzeti u celini, ti kodovi i iznuđeni potezi, ti šapati, pretnje i mitovi kreću se uglavnom u jednom pravcu: svi oni nastoje da poguraju žene nazad u njihove „prihvatljive“ uloge – bilo da ponovo postanu tatine devojčice bilo lepršavo romantične, aktivne domaćice ili pasivni ljubavni objekti.

Iako *backlash* nije organizovan pokret, to ga ne čini ništa manje destruktivnim. U stvari, nedostatak organizacije, izostanak jedne osobe koja povlači sve konce, samo ga čini teže uočljivim – i verovatno efikasnijim. *Backlash* protiv ženskih prava uspeva u meri u kojoj se pojavljuje kao *nepolitički* gest, kao nešto što uopšte i nije borba. Najmoćniji je kada se uvuče u privatno, kada se smesti u svest žene i preusmeri njeno viđenje ka unutra, tako da ona umisli kako je pritisak samo u njenoj glavi, i tako počne i sama da ga osnažuje – na sebi.

Tokom prošle decenije, *backlash* se koristio raznim tajnim kulturnim sredstvima, od laskanja do zastrašivanja. Usput je na sebe stavljao razne likove: masku blage poruge i lice obojeno dubokom „zabrinutošću“. S njegovih usana čuje se sažaljenje prema svakoj ženi koja se ne ukalupljuje, u isto vreme dok nastoji da joj namakne kalup. Služi se strategijom zavadi-pa-vladaj: žene bez partnera postavljaju se naspram onih udatih, zaposlene žene naspram domaćica, predstavnice srednje naspram pripadnica radničke klase. Manipuliše sistemom nagrada i kazni, uzdižući žene koje slede njegova pravila, izolujući one koje to ne čine. *Backlash* ponovo na tržište uvodi stare mitove o ženama

predstavljajući ih kao nove činjenice, ignorišući svaki apel razuma. Sateran u ćošak, on poriče sopstveno postojanje, upire optužujući prst u feminizam i rije sve dublje ispod zemlje.

Backlash je i naziv jednog holivudskog filma iz 1947. godine, gde muškarac smešta ženi ubistvo koje je sam počinio. *Backlash* protiv ženskih prava funkcioniše na veoma sličan način: on retorički optužuje feministkinje za sve zločine za koje je sam kriv. Ženski pokret se okrivljuje za „feminizaciju siromaštva“ – iako su oni koji podstiču *backlash* u Vašingtonu doveli do smanjenja budžeta, što je vodilo osiromašivanju miliona žena, oni su odbili predloge o jednakim platama i onemogućili donošenje zakona o jednakim mogućnostima. Tvrdi se da ženski pokret uopšte ne brine o pravima dece – dok predstavnici *backlash*-a u saveznim i državnim zakonodavnim telima blokiraju svaki račun kojim bi se unapredila briga o deci, ukidaju milijarde dolara federalne pomoći za decu i smanjuju standarde za licenciranje državnih ustanova za staranje o deci. Ženski pokret se optužuje da je stvorio generaciju nesrećnih žena bez muževa i bez dece – ali samo su potkazivači u medijima zaslužni za to što se žene bez partnera osećaju kao cirkuske nakaze.

Ukoliko se feminizam okrivljuje za „manje vredan život“ žena, time se sasvim promašuje poenta feminizma, čiji je cilj da se osvoji širi opseg iskustava za žene. Feminizam je i dalje prilično jednostavan koncept, uprkos neprekidnim i izuzetno efikasnim naporima da mu se stavi teška, scenska šminka i da se njegove pobornice pretvore u gargojle. Ili, kako je to Rebeka Vest (Rebecca West) zajedljivo napisala 1913. godine: „Lično nikada nisam bila u stanju da precizno odredim šta je feminizam: znam samo to da me ljudi nazivaju feministkinjom svaki put kad izrazim mišljenje kojim pokazujem da nisam otirač po kojem se gazi.“

Značenje reči „feministkinja“ zapravo se nije promenilo od kada se prvi put pojavilo u prikazu objavljenom u časopisu *Athenaeum* 27. aprila 1895. godine, gde se opisuje žena koja „u sebi ima kapacitet da se izbori za svoj put ka nezavisnosti.“ I dalje je reč o osnovnoj tvrdnji, kako to kaže Nora u Ibzenovoj (Ibsen) *Lutkinjoj kući*: „Pre svega drugog, ja sam ljudsko biće.“ To je jednostavno sročeni slogan devojčice sa štrajka žena za ravnopravnost 1970.

godine: JA NISAM BARBIKA. Feminizam traži od sveta da zauvek prihvati da žene nisu dekorativni ornamenti, vredne posude, članice „grupa s posebnim interesima“. One čine polovinu (zapravo, sada i više od polovine) nacionalne populacije i podjednako zaslužuju prava i povoljne prilike; podjednako su sposobne da učestvuju u svetskim događajima kao i ona druga polovina. Feministički program je osnovnog tipa: on traži da žene ne moraju da biraju između javne pravde i privatne sreće. On zahteva da žene budu slobodne da same sebe definišu – umesto da im identitet uvek iznova definišu njihova kultura i njihovi muškarci.

Činjenica da su ovo i dalje zapaljivi pojmovi trebalo bi da nam ukaže na to da američke žene tek treba da pređu dobar put pre no što će zakoračiti na tlo obećane zemlje ravnopravnosti.

Sa engleskog prevela Jelena Ristić

(Susan Faludi 1991. „Introduction: Blame It on Feminism”.
In *Backlash: The Undeclared War Against American Women*.
New York: Doubleday. pp. vii-xxiii. URL <http://www.h-net.org/~hst203/documents/faludi.html>)